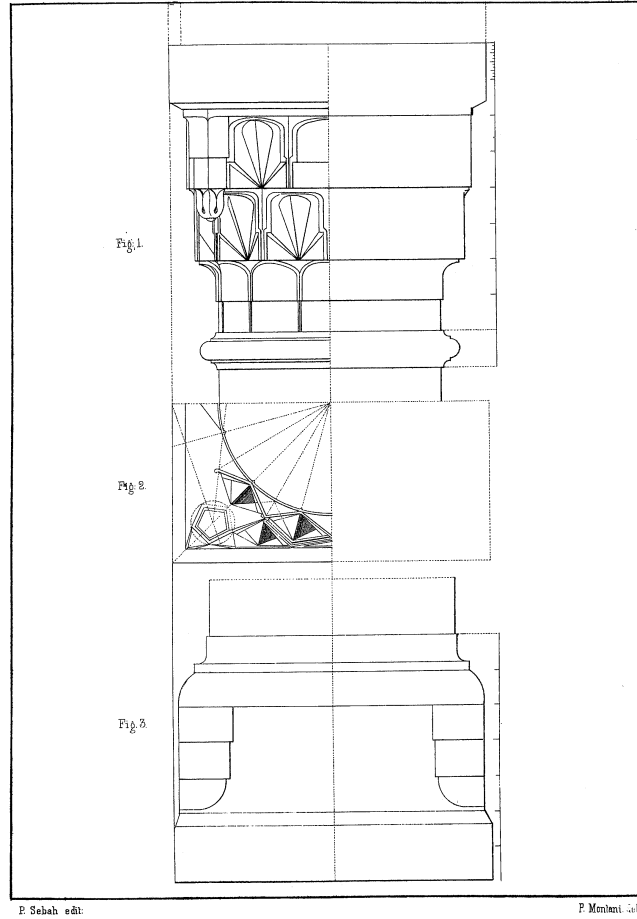

↳
MANİPÜLATİF
BİR EŞİK
OLARAK ÖLÇÜ

SERAP
DURMUŞ
ÖZTÜRK

Architecture¹² as² Measure⁷
Ölçü⁴ Olarak⁶ Mimarlık⁸

Mücevheri Mimari Usule göre sütun başlığı, düzey görüntüsü ve sütun tabanı çizimi. Usûl-i Mimârî-i Osmânî'de görsel, "Mimar Sinan'ın usulüne göre Mücevheri Mimari Usul" olarak adlandırılmıştır. Edhem Paşa, İ. (1873) Usûl-i Mimârî-i Osmânî, Osmanlı Mimarisi, der. İ. Ovalıoğlu, R. Gündoğdu, C. Ekici, E.F. Önal (2010) Çamlıca Basım Yayın, İstanbul, s. 79. (Sahife 8, Planş VIII, Şekil 1-2-3)

Mimarlık düşüncesi ve pratiği için farklı bir tahayyül mümkün mü? sorusuna verilen muhtemel en erken yanıtlardan biri olan Usûl-i Mi'mârî-i Osmanî aslında 1873 tarihli Uluslararası Viyana Sergisi için yapılan bir katalog çalışmasıdır.¹ Bu "naif" girişim hemen kitabın girizgahında Osmanlı'nın Batı dünyasına kendisini tanıtmaya gayesine ve Sultan Abdülaziz'in teşebbüsüne gerekçelendirilir. Fakat bunun gerçeği tam olarak yansıttığı söylenemez. Usûl-i Mi'mârî-i Osmanî'nin mimarlık düşüncesinde etkili bir retorik faaliyet hatta bir manipülasyon olduğu çok açıktır. Söz konusu manipülasyon–başka hiçbir kitapta sözü edilmeyecek türler olan–mimari ölçü birimi ve Osmanlı mimarlık usullerinin betimi üzerinden pek rahatlıkla izlenebilir. Diğer bir deyişle, bilginin belleğe yerleştirilmesinde mimari öğeler ve bezemeler üzerinden kusursuz bir mimarlık algısı sunulmaya çalışılır. Özetle katalog, Dor-İyon-Korint düzenine karşı Osmanlı'da mevcut olduğuna inanılan üç sütun düzenini sistemleştirerek yerleştirmeye ve böylece de okuyucusunu ikna etmeye çalışır.²

Daha açık olmak gerekirse, 19. yüzyıl dağarcığı içinden mimarlığı metinsel ve görsel olarak tarif eden Usûl-i Mi'mârî-i Osmanî; "ölçü" ve "usul" konularına getirdiği açılım ile dönemin ideolojik bağlamına uygun bir mimari yapı belgelemesi ortaya koyar.³ Bu hususta yapım usullerine (Tarz-ı İnşa) ait bilgiler de 3 ana başlıkta

1 Usûl-i Mi'mârî-i Osmanî: Osmanlı yönetiminin sergi için görevlendirdiği Nafia nazırı İbrahim Edhem Paşa'nın komisyon başkanlığında kurulan, sergi komisyonu üyeleri Ermeni ressam Bogos Şaşıyan, Fransız sanatçı Eugène Maillard, Marie De Launay ve Pierre Montani tarafından hazırlanmıştır. Osmanlıca, Fransızca ve Almanca olmak üzere üç ayrı dilde hazırlanan Usûl-i Mi'mârî-i Osmanî; Osmanlı mimarlık süsleme anlatıları eşliğinde 4 cami, 2 çeşme, 2 türbeden oluşan toplamda 8 eserin tanıtımının yapıldığı 13 bölümden, 14'ü renkli olmak üzere 188 adet planş'tan (çizim) oluşmaktadır.

2 Ne var ki her anıtsal yapıda bu sütun düzenlerinin örneğini görmek mümkün değildir. Ancak kitapta yer verilen tüm mimari eserler bu kaygı ile seçilmiştir.

3 Durmuş, S. (2014) Mimarlık Düşüncesinin Retorik İnşası: Usûl-i Mi'mârî-i Osmanî, yayımlanmamış doktora tezi, KTÜ,

şekillendirilir: Mahrûti, Müstevi, Mücevheri.⁴ “Diğer” milletlerin usullerinin⁵ üstüne hatta ötesine konumlandırılan bu usuller, “ideal” olarak tanımlanır. Görseldeki Mücevherî mimari usule ait çizim, sütun başlığı ve tabanı arasındaki ilişkiyi “mimari ölçü birimi” tanımına bağlı olarak tasvir etmektedir. Biçimsel olarak görselin sağında yer alan ve kitabın teorik olarak idealize ettiği mimari ölçü birimi; sütun başlıklarının genişlik ölçüsüne bağlı olarak dokuz eşit bölüme, ardından her birini de tekrar dörder bölüme ayırarak tanımlar.⁶

Yani örnekten de anlaşılacağı üzere mimari bilginin ve belgelemenin sistematize edilmesine ve detaylandırılmasına odaklanan Usûl-i Mi'mârî-i Osmanî; kusursuz olana ulaşma, geçmişe itaat etme, kimliksizleşmeye ve yozlaşmaya direnme, Batı'ya eklemleme gibi konularda kendinden sonraki mimarlık tarihyazımının şekillenmesinde önemli bir eşiktir. Bu eşik de tarihin sürekliliğine⁷ ve çizgisel bir hat üzerinde ilerlediğine inanan söylemlerin Türkiye'deki mimarlık düşüncesine yerleşmesine zemin hazırlayan önemli bir kırılma noktasını oluşturur. Kısacası, evrensel bir anlayış örneği olarak ölçü ve usul ilişkisi yoluyla gündeme getirilen bu tarihyazım biçimi, günümüz mimarlık düşüncesini hâlâ etkilemekte olan bir manipülasyonun 0 (sıfır) noktasıdır.

Trabzon.

4 Usûl-i Mi'mârî-i Osmanî'de yer alan tanıma göre Mahrûti (Konik) mimari usulde bezeme olarak çıkıntılar barındırır. Müstevi (Düzlem) mimari usulde sadece dış bezemeler yapılır. Mücevherî mimari usulde ise bezeme olarak çıkıntılar diğerine oranla incedir ve oyma süslemeler ile süslüdür (Launay vd., 1873, s. 14-15).

5 Usûl-i Mi'mârî-i Osmanî'de “diğer” olarak Yunan, Arap ve Mısır mimari metodları kastedilmektedir. Bkz. Launay vd., 1873: 14-17.

6 Launay, M., Montani, P., Edhem Pasha. (1873) Usul-i Mi'mari-i Osmani / L'architecture ottomane / Die ottomanische Baukunst, Imprimerie et lithographie centrales, İstanbul, s. 9-10.

7 De Landa, M. (2005) Çizgisel Olmayan Tarih, çev. Ebru Kılıç, Metis Yayınları, İstanbul.

Yazar hakkında

Serap Durmuş Öztürk, Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nde öğretim üyesidir. Mimarlıkta kuram-eleştiri-yöntem ekseninde çalışmalarını sürdüren Öztürk; retorik, anlatı ve söylem alanlarında mimarlık düşüncesini derinleştirmeye yönelik araştırmalar yapmaktadır.